

ANCHETA ACOLADA

De amicitia (I)

1. O prietenie literară implică și altceva, înseamnă mai mult sau mai puțin decât o prietenie obișnuită? Ce considerați determinant în încheierea și în susținerea ei: apartenența la o generație, crezul literar, conștiința valorii celuilalt, alte afinități, întâmplarea?

2. Ați avut / aveți o prietenie care să vă marcheze destinul literar (sau destinul, pur și simplu)? Evocați-o detaliat. Ați trădat sau v-ați simțit vreodată trădat de un asemenea prieten?

3. Este posibilă o prietenie pur literară între un bărbat și o femeie? Credeți că eventuala ei „degenerare” în iubire (care ar putea angrena și persoane de același sex) o va avantaja, o va lăsa nealterată sau o va stinge?

LIVIU ANTONESEI

„O fată mai găsești, dar un prieten nul!”

1.

Probabil că înseamnă ceva mai mult, pentru că se bazează pe o preocupare, dacă nu cumva pe o obsesie

comună și relativ rară. Sigur, există și strungari prieteni între ei, mai ales datorită profesiei comune, sau agricultori, însă literatura este un ce care înseamnă, totuși, altceva decât o simplă profesie, oricât de grea sau de nobilă ar fi aceasta. Ca să nu mai vorbesc că artiștii în general formează o gintă destul de iritabilă și incomodă. Cred că toți factorii menționați de dvs., ba chiar toți laolaltă, nu separați, pot genera această relație specială care este prietenia, cum cred că mai pot fi și o mulțime de alte cauze, de la un set comun de valori, nu neapărat literare sau estetice, ci generale, împărtășite în comun, și până la o viziune similară despre lume și rolul scriitorului în această lume, fie că ne referim la Lumea, cu L mare, fie la mica lume în care ne petrecem viețile noastre de scriitori și de oameni.

2.

De bună seamă că au existat persoane care mi-au marcat destinul intelectual și literar, dar, dat fiind că este vorba despre oameni mai maturi, uneori mult mai maturi decât mine, precum Constantin Noica, Mihai Șora, Mihai Ursachi, Al. Călinescu sau Al. Zub, nu știu cât de potrivit ar fi cuvântul prietenie. Eu i-am respectat și am ținut enorm la ei, cum îi respect și țin și acum, când nu mai sunt toți printre noi, cum, probabil, și ei vor fi simțit o oarece simpatie față de mine, de vreme ce și-au pierdut vremea să stea de vorbă cu mine, să-mi împrumute sau recomande cărți, să mă îndrume în formarea mea intelectuală. Tuturor acestora, poate și altora câțiva, le mulțumesc din nou, acum, public și, desigur, n-am avut parte de vreo dezamăgire personală – că de trădare nici nu poate fi vorba! – din partea lor. În rest, sigur că am fost (și) trădat în prietenie, dar se vede treaba că nu vor fi fost prietenii adevărate, nici împriecinații prieteni veritabili, dacă s-a putut întâmpla asta! Să scriu ceva mai mult despre o asemenea relație? Am făcut-o deja în alte texte, pentru fiecare caz în parte. Însă m-ar tenta altceva, să scot în evidență ceea ce au avut în comun în influența lor formativă. Mai întâi, desigur, influența lor a fost, în termeni blagieni, catalitică și nu modelatoare, adică n-au încercat să facă copii xerox după mine sau după alți discipoli ai lor. De pildă, Constantin Noica, în fața opoziției mele la gândul de a deveni filosof, n-a făcut presiuni, nici nu m-a lăsat în drum, ci m-a ajutat să devin, probabil, un scriitor ceva mai bun decât aș fi fost dacă nu l-aș fi întâlnit. În al doilea rând, toți erau extraordinari distribuitori de energie pozitivă. Pe cât de depresiv eram eu adesea, în cumplitii ani optzeci, pe atât de tonici erau ei în relațiile noastre. Sper să fi învățat și eu ceva din această lecție de optimism metodologic, chiar pedagogic.

3.

Da, cred că este posibilă o asemenea prietenie, cum am și fost parte la așa ceva, ba chiar mai sunt și acum. Cum este la fel de posibil ca prietenia dintre un scriitor și o scriitoare nu să „degenereze”, ci să se transmită, cumva în mod alchimic, în dragoste. Am trăit și această experiență de câteva ori în această viață de scriitor, ba chiar o dată am ajuns și la altar din pricina

asta! Sunt fericit că această dragoste a supraviețuit probei altarului, cum sunt la fel de bucuros că, în toate celelalte cazuri, reîntorcerea la prietenia dintâi a fost posibilă, chiar dacă uneori după un oarecare interval temporar. Mă gândeam că acest lucru s-a întâmplat pentru că așa sunt eu, mai „buddhist”, deci neconflictual, fără sentimente negative, dar n-ar fi fost suficient asta, ar fi trebuit ca și partenerul să fi fost asemănător. Și au fost, iar dacă nu au fost chiar așa, cu siguranță, au fost / sunt niște femei foarte inteligente, ceea ce mă face să fiu bucuros de a mă fi bucurat de dragostea și prietenia lor. Pentru că, parafrazând un cântec al copilăriei mele, interpretat parcă de Enrico Macias, „o fată mai găsești, dar un prieten nu!” Și un bărbat mai găsești, dar un prieten la fel de greu!

GHEORGHE GRIGURCU

„Timpul modern, agitat nu e favorabil unor relații de durată”

1.

Prietenia e probabil cel mai delicat, cel mai pretențios, cel mai vulnerabil sentiment uman. Ca și dragostea, ea implică o „egalitate armonioasă”, o „bunăvoință reciprocă”, așa cum socoteau marii filosofi antici, dar spre deosebire de

dragoste nu presupune „frenesia de-a se transforma unul pe celălalt”, „nu știu ce sursă a infinitului personal”, așa cum o caracteriza pe cea din urmă Baudelaire. Față de dragoste, prietenia e mai lucidă, mai circumspectă. Lipsită de abisalitatea acesteia, se orientează, mai cu seamă când individul dobândește o anumită experiență de viață, spre soluțiile unei acomodări, ale unei adaptări ce pot fi mai cu ușurință reglate decât flama erotică, nu o dată copleșitoare, distructivă. Marja de scepticism devine cu timpul obligatorie. Romanticele prietenii ale adolescenței și ale primei tinereți rămân în urmă, aidoma villoneștilor zăpezi de altădată, imposibil de repetat în clima morală a maturității solare. Am avut și eu un asemenea prieten de excepție în perioada liceului, unic în acele circumstanțe, care s-a stins din viață în primul an de studenție, la optsprezece ani, răpus de poliomielită. Amintirea lui curată rămâne mai curând un vis decât atestarea unei realități, o fantasmă a sufletului ce se căuta furtunos, izbindu-se de orizonturi. Dar azi? Conceptul de prietenie e tot mai nuanțat, mai relativ, mai ambiguu. Ești tentat să-l folosești cu oarecare larghețe, inclusiv pentru a-i indica pe cei ce-ți împărtășesc opiniile, pe cei ce ți-au făcut un serviciu ori ți-au dat cândva o satisfacție, fără să-i cunoști prea bine. Intervine un schimb de bune oficii, o cultivare mutuală a intereselor sau pur și simplu o menajare de ambele părți pe care le urmărești cu mai multă ori mai puțină prudență, după ocazii. Contează, evident, „afinitățile”, dar care e natura lor, câtă pondere ar putea avea, în jocul irepresibil al „întâmplării”? Timpul modern, agitat, stresant, timpul metropolitan, dar chiar și cel provincial nu e favorabil unor relații de durată. Nu rareori între două persoane care s-ar putea întâlni, ar putea sta de vorbă într-un chip agreabil se interpun luni, ani, decenii în care, fără voia expresă a vreuneia din ele, relațiile se suspendă, uneori pentru totdeauna. Vă

interesează „prieteniile literare”. Mi se par cele mai suspecte. „Apartenența la o generație”, „crezul literar”, „conștiința valorii celuilalt” pot fi, în anume situații, stimulente, însă tot atât de bine, în alte situații, impedimente ale lor. Își fac loc, în cazul secund, foarte răspândit, o exigență critică extrem de încordată, pânditoare, lesne predispusă la exagerări și chiar la porniri malițioase, o neatenție la promisiunile făcute, la minimele obligații de consecvență („lasă, nu se supără, mi-e prieten!”) și, factor defel neglijabil, spiritul concurențial, inextingibil. Despre ce prietenie ar mai putea fi vorba? Excepțiile, câte s-ar putea invoca, nu fac decât să confirme regula. Mai ales la autorii mai tineri de azi – care, din câte aud, nici între ei nu prea sunt solidari – s-a intensificat o năvălășă tendință a autonomiei, personale, un straniu dezinteres față de predecesori. Orice legătură cu aceștia, chiar dacă sunt cu o generație sau cu două mai în vârstă, devine pentru mulți dintre ei jenantă ca o ușă care nu se închide bine. Aspirația lor e de-a pluti liber într-o beatificată atmosferă neo-neoavangardistă, asemenea unor baloane cărora li s-a tăiat sfoara. Și întrucât sunt nu numai poet ci și critic literar, nu pot a nu aminti obsesiva pentru mine doleanță (cred că și pentru alți colegi de condei), pe care am mai comentat-o: „scrie despre mine”. Sub o mască umilă ori trufașă, onctuoasă ori condescendentă, într-o manieră discretă ori insuportabil de insistentă, puzderie de literați vor același lucru: „scrie despre mine”. Indiferent dacă am scris despre unul dintre ei o dată sau de zece ori și mai bine, nu renunță în ruptul capului la sloganul lor imperativ: „scrie despre mine”. Câteodată recurg la un soi de comerț, încercând să-ți capteze bunăvoința, să te oblige la o replică a politeții. Alții nici măcar atât, pretinzând din străfunduri, la rândul lor, cu aerul de a-și exercita un drept, „scrie despre mine”. Ce prietenie s-ar mai putea înregistra în acest mediu al neconținutei prestări de servicii? Cum am putea stabili granița între sinceritate și interes? Măști amicale flutură zâmbete false, mâini, chipurile, benevolente se întind spre tine, aparent pentru a-ți oferi, în realitate pentru a primi. „Prietenia, scria Montesquieu, este un contract prin care ne angajăm să primim mici servicii în timp ce se așteaptă din partea noastră altele mari”. Și nu e de prea multe ori chiar așa? Există și cazuri când un așa-zis amic ocazional, după ce te-a adulat, te-a firitisit energic, nu mai are nevoie de tine. Trecând la alt eșalon de relații, mai profitabile, nu șovăie a-ți întoarce spatele... Și totuși, să ne întrebăm în final, nu există „prietenie literară”? Permiteți-mi să recuz termenul, acceptând – nu sunt chiar un mizantrop – că putem constata prietenia dintre doi scriitori numai atunci când ea se întemeiază pe factori mai adânci decât conexiunile literare, când e pur și simplu o prietenie, o „egalitate armonioasă” și, pe cât cu puțință, dezinteresată, dintre două ființe. Ceea ce e mai greu de întâlnit decât s-ar părea...

2.

Da, am avut, din păcate, o astfel de prietenie pe care am mai menționat-o chiar în cuprinsul unuia din dialogurile noastre. A fost vorba de V.L., student al Universității din Cluj, cu un an școlar înaintea mea și cu doi ani calendaristici mai în etate, pe care l-am socotit, după cum îl socotesc și în prezent, drept cel mai dotat intelectualmente tânăr pe care l-am cunoscut de-a lungul vieții. Nu aveam pe atunci satisfacție mai mare, cu excepția doar a discuțiilor cu marele Blaga, decât să peripatizăm ore, nesfârșite ore pe străzile, în parcurile și-n împrejurimile falnicului burg transilvan. A fost un apogeu al capacității mele de a trăi prietenia. Jongleur al ideilor, capabil să pătrundă cu o mirabilă ușurință dincolo de superficialitatea aparentelor, saturat de lecturi „interzise” în acel moment nefast și, mai presus de orice, dăruit cu o enormă sensibilitate fremătătoare, aproape morbidă, V.L. mi se înfățișa ca o promisiune de mare intelectual, în genul unor Cioran, Eliade, Noica ce făceau parte, alături de Croce, Gaston Bachelard, Paul Valery, Albert Thibaudet, din rândul autorilor noștri favoriți. Eram convins, în învăpăiața candoare a acelei vârste, că nimic nu va sta vreodată împotriva preafrumoasei noastre prietenii (nu cumva a fost exagerat de frumoasă, din care pricină a fost pedepsită de zei?). După terminarea facultății, mahnit că am fost nevoit a mă despărți de V.L., mă bucuram indicibil cu prilejul întâlnirilor noastre periodice, fie ca invitat al său la Tg.Lăpuș și la un sat arhaic din apropiere, Cufoaia, din care era originar, fie ca oaspete al meu la Oradea, fie în fine, uneori, la București sau pe Valea Prahovei, unde aranjam a călători împreună. La un moment dat, V.L. s-a însurat. Având parte, în primele luni de viață

conjugală, de grave, insuportabile, după cum mi se confesa, neînțelegeri cu soția, mi-a cerut sfatul. I-am sugerat să divorțeze. Deși n-am relatat nimănui convorbirea în chestiune, m-am pomenit într-o zi cu o mânăoasă epistolă a d-nei Latiș, care-mi reproșă că, după ce m-a găzduit și m-a omenit, vreau „să-i stric căsnicia”. Am rămas înlemnit. I-am trimis scrisoarea lui V.L., la adresa școlii unde funcționa ca profesor. Mi-a răspuns printr-un plic în care se aflau... câteva poezii. De atunci, vreme de vreo 35 de ani, până când a decedat, în 2007, prea bunul meu amic V. L. n-a mai considerat că se mai cuvine să ne întâlnim ori să corespondăm. O tăcere grea ca o piatră tombală s-a lăsat asupra minunatei prietenii care mă consola de necazurile ce nu m-au ocolit nici în etapa studiilor, nici după aceea. M-am întrebat de nenumărate ori în sinea mea cu ce-am greșit și nu am găsit un răspuns. La urma urmei, într-una din nenumăratele discuții pe care le-am avut cu cel mai bun prieten, mi-am exprimat o opinie în consens cu spusele sale îndurerate, care opinie n-a avut nicio consecință, întrucât cei doi soți au rămas împreună. A reprezentat reacția lui V.L. atitudinea unui prieten adevărat, a unui bărbat adevărat? Nu e potrivit a sancționa un prieten ce nu se mai află între noi, dar nici nu mă pot sancționa retrospectiv pe mine însumi pentru o vină pe care n-o pot sesiza.

3.

Nu cumva vă dezamăgesc, stimată Dora Pavel, mărturisind că nu cred într-o atare prietenie? S-a scris și, neîndoindu-mă, se va mai scrie copios pe tema relațiilor dintre un bărbat și o femeie, căci dialectica ei e dintre cele mai incitante, mai inspiratoare de subtilități, însă evoluția unui astfel de cuplu am impresia incorrigibilă că ori se oprește la stadiul unei cunoștințe amiabile ori trece pragul erosului. „Degenerază” în iubire, cum vă exprimați, deoarece iubirea e un simțământ mai puternic decât prietenia. Elementar, instinctiv, putând avea și o aură transcendentală, ia inițiativa, „înghite” emoția minoră. E mai intens și își impune cuvântul. E drept că pentru o însoțire de durată, pentru cursa lungă a căsniciei contează și factorul mai terestru în pragmatismul său care e prietenia. „Trebuie să alegi ca soție pe femeia pe care ai alege-o ca prieten dacă ai fi bărbat”, era de părere Joubert. Rezonabil, însă criteriul prim, imbatabil, al selecției rămâne tot enigmaticul magnetism sexual. Chiar pe fundalul prieteniei dintre două persoane de sex diferit, jocurile acestuia rămân impredictibile. Și decisive. În studenție, am simpatizat, câțiva ani la rând, o frumoasă colegă de care niciodată n-am izbutit a mă apropia prea mult. O întâlneam pe o altă colegă, concitadină cu cea dintâi, cu discuții pe diverse subiecte între care, normal, și cel al elanului meu eroticesc rămas fără așteptatul răspuns. Într-un târziu, mi-a plăcut și „prietena” căreia îi făceam confesiuni, dar – din gelozie, din precauție, din absența unei atracții reale? – aceasta m-a abandonat, în pofida imaginii de interlocutor extrem de comprehensiv pe care mi-a oferit-o. Vechi stângăcii sentimentale ...

ANGELA MARINESCU

„Sunt alături de toți, și nu sunt alături de nimeni”

1.

La mine, cred că ar implica și altceva. Nu pentru că mi-aș dori neapărat totul, ci pentru că relația de prietenie, pentru mine, presupune ceva mai mult sau mai puțin decât ce înțeleg

ceilalți prin prietenie. Consider că prietenia este o relație care se poate petrece nu numai în societățile tinere din punctul de vedere al civilizației, ci și între oameni care au rămas la un stadiu de gândire incomplet. Îți spunem înainte că pentru mine prietenia e mai mult sau mai puțin decât ce înțeleg ceilalți prin prietenie, și de aceea mi-e foarte greu să spun ce ar putea implica neapărat prietenia. Oricum, nu cred că se poate întâmpla o

Constantin Brâncuși: Domnișoara Pogany

prietenie literară înafara posibilității de a împărtăși și aceleași valori, și aceleași gusturi, același orizont de așteptare din punct de vedere artistic, ceea ce ai putea avea în cap despre așa-zisa artă. În niciun caz nu cred că prietenia literară presupune admirația necritică și fascinația față de presupusul tău prieten. Fascinația și admirația sunt chestiuni pe care eu le exclud dintr-o posibilă relație de prietenie. Mi-ar plăcea să am un prieten literar numai într-o altă lume, pentru că în asta nu mi-a fost dat și nu cred că mi-ar putea fi dat, pe care să pot să-l atac ca pe propriul meu dușman. Oricum, până în momentul când am crezut în prietenie, cât timp eram tânără, pe dușmani îi consideram mai importanți decât pe prieteni.

2.

Nu am așa ceva, nu știu cât de detaliat ți-aș putea explica de ce nu am așa ceva, dar, de pildă, prietenia cu tine, care se petrece cumva în absența prezenței noastre fizice (noi ne-am văzut o singură dată), presupune atâtea linii de forță în câmpul magnetic literar, atâtea subtilități psihologice, atâtea înțelegeri a vieții celeilalte, atâtea împărtășire în subtext, încât trebuie să recunosc că există totuși prietenii literare, dar numai atunci când sunt extrem de complexe. La mine n-a funcționat așa-zisa relație de prietenie decât atunci când a fost posibilă o îndelungată absență a fiecăruia pentru celălalt, absență care mi-a învolburat creierul, care m-a făcut să mă simt liberă, fericită, singură dar cu spatele acoperit, bolnavă dar cu sănătatea mentală acoperită, ștearsă de pe linia orizontului dar cu o proiecție permanentă în fața ochilor a cuiva pe care îl simțeam al meu. Nu pot să cred în prietenii literare pure. Pentru mine este prea puțin. De fapt, totul se petrece în creierul meu, și de aceea nu pot să realizez o prietenie autentică. Când aveam șaisprezece ani, de pildă, și eram internată la Moroieni, am crezut că o colegă de cameră, care era mai în vârstă decât mine cu vreo cincisprezece-douăzeci de ani, care avea un nume teribil, Lușă, un prenume foarte senzual, pe care am resimțit-o ca fiind prietena mea, m-a trădat, ca să zic așa, pentru un bărbat, și atunci am suferit cumplit, n-am mai avut același acces la ea. În prietenii literare... eu nu cred în prietenii literare, prietenie strict literară nu cred că există. Am ceva cu povestea asta cu prietenia. Nu pot să mi-o definesc în cap. Am fost toată viața bolnavă, și am avut mereu nevoie de protecție, de înțelegere. Probabil că resimțeam foarte acut că cel sau cea care voia să se apropie de mine trebuia să participe și la viața mea interioară, nu numai la viața mea intelectuală. Boala m-a scos din rând mereu, și atunci o prietenie trebuia să echilibreze acest hibris care mi se întâmpla permanent. Or, niciodată până acum nu s-a întâmplat așa ceva. M-am gândit de-a lungul timpului de ce pe mine o prietenie nu mă satisface. O prietenie pur și simplă. Pentru că este constrângătoare, este o relație limitată, are doar câteva dimensiuni ale existenței. Cele mai intime și mai profunde nu le pot arunca pe umerii prieteniei. Și apoi, prietenii sunt și ei oameni și dispar. Sau se căsătoresc. Sau, cum aproape toată lumea este oportunistă, își construiesc mereu alte relații. Eu pot să rămân undeva, în urmă. Cum am și

rămas de-atâtea ori. Dar nimeni nu și-a dat seama că, la rândul meu, am ieșit din sfera respectivă, am evoluat și am lăsat în spatele meu ceva ce mi-era complet străin. La un moment dat, mi-am dat seama că am structură de creștină și că nu mai pot să rămân limitată într-o relație de prietenie, dimpotrivă, îmi place să am o distanță față de celălalt, îmi place să-l ajut, dacă pot și dacă sunt solicitată, și apoi să plec mai departe. Am devenit detașată față de relația de prietenie. Sunt alături de toți, și nu sunt alături de nimeni. Asta înseamnă să fii creștin: să ai distanță față de celălalt. Probabil că sunt handicapată în privința asta, ca și în multe alte privințe. Numai că acest handicap mă ajută acum să mai pot trăi liniștită și să nu mai cer de la nimeni nimic, înafară de bani. Dacă îmi este asigurată existența materială, restul mă privește numai și numai pe mine. De aceea spuneam într-un poem mai de mult că sunt comunistă. Îmi place să-mi fie asigurați banii, pentru ca eu să pot să-mi „fac de cap”.

3.

Din punctul meu de vedere, nu. Cred atât de mult în misterul relației dintre un bărbat și o femeie, este atât de fermecător, de interesant și de vital, încât mi-e imposibil să accept că un rahat de text literar ar putea să stea, el și numai el, între un bărbat și o femeie. A, dacă textul ăla literar este genial și-și întinde antenele și spre unul, și spre celălalt, atunci se poate spune că o prietenie se datorează textului literar, dar întotdeauna ea, „prietenia”, merge mai departe pe căi numai de ea știute. Un bărbat și o femeie nu pot fi prieteni niciodată, decât dacă există între ei anumite grade de antipatie. Atunci, prietenie cât încap. Antipatia – cel mai sigur mijloc de a se pune la baza prieteniei dintre un bărbat și o femeie. Așa că, cu antipatia ridicată ca un steag, se merge mai departe. Am scris un poem intitulat *Atracție*, în care scriam că nu am forță interioară decât atunci când mă cert pentru un fleac, cum ar fi că toți poezii cred în prietenie ca în Dumnezeu. Numai eu nu cred și de aceea mă cert și nu am prieteni. Și sfârșesc spunând că prietenii bărbați mă înfricoșează și în același timp mă atrag „ca un pahar de votcă infectat cu sânge”. De fapt, versul vrea să spună că, pentru mine, dacă s-ar ivi un așa-zis bărbat prieten, eu aș vedea în el ceva ce m-ar putea scoate din minți, dacă ar fi cazul. Nu sunt atât de „emancipată”, nici atât de naivă, încât să cred în „farmece” pe care mi le poate face un poet. Cred în posibilitatea poezilor de-a mă zgâlțâi numai atunci când intră în priză bărbatul din ei. Bineînțeles că am capacitatea înnebunitoare de a-mi construi în cap aceste lucruri, singură, și la cel mai mic semn din partea celuilalt că s-ar putea apropia de mine construcția mea începe să funcționeze, dacă un singur punct din construcție corespunde cu un singur punct din ființa celuilalt. O singură linie de corespondență dacă există, ceea ce s-a dovedit a fi tragic, deoarece totul s-a prăbușit în momentul în care au început să funcționeze toate liniile de forță dintre mine și celălalt. Eu aveam construcția gata făcută în cap, iar celălalt era ceva ce nu corespundea cu adevărat construcției mele. Asta a fost nebunia mea și mi-o asum. Poate de aceea pentru mine prietenia, care presupune că ești relativizată și poți relativiza, nu a putut funcționa. Nu am avut suficientă capacitate de relativizare. Asta se poate numi și prostie. Luați-o cum vreți.

În primul rând, o relație de prietenie nu poate degenera în iubire, eventual iubirea poate degenera în prietenie literară. Dar, cum la ora asta nu mai cred nici în iubire, nici în prietenie, nu mai cred decât în posibilitatea de a avea distanță față de celălalt, toate lucrurile astea mi se par superflue. Acum, când totul mi se pare derizoriu – sigur, cu câteva excepții tari de tot, cum ar fi sănătatea copilului și chiar a mea și a sorei mele și cum ar fi faptul că am un spirit de observație prea acut și se-ntoarce împotriva mea –, tot ceea ce este în legătură cu prietenia și mai ales prietenia în sine mi se pare primitiv și că ar aparține unei societăți la rândul ei primitivă. Să văd eu lumea modernă trăind ca pe vremea grecilor... Disprețuindu-și familia și sănătatea pentru a-și irosi timpul discutând fleacuri. Societatea modernă are în subteranele ei cei mai mari dușmani ai prieteniei. Dar și cel mai bun mijloc de a depăși o relație atât de tânără, și anume credința creștină. Literatura e un mijloc, prietenia e o chestiune ce aparține de mijlocul vieții, aproape o chestiune instrumentală. Ce e dincolo de ea e cu totul altceva.

(Prin telefon, la București, 8 septembrie 2008)

Anchetă realizată de
Dora PAVEL

ANCHETA ACOLADA

De amicitia (II)

1. O prietenie literară implică și altceva, înseamnă mai mult sau mai puțin decât o prietenie obișnuită? Ce considerați determinant în încheierea și în susținerea ei: apartenența la o generație, crezul literar, conștiința valorii celuilalt, alte afinități, întâmplarea?

2. Ați avut / aveți o prietenie care să vă marcheze destinul literar (sau destinul, pur și simplu)? Evocați-o detaliat. Ați trădat sau v-ați simțit vreodată trădat de un asemenea prieten?

3. Este posibilă o prietenie pur literară între un bărbat și o femeie? Credeți că eventuala ei „degenerare” în iubire (care ar putea angrena și persoane de același sex) o va avantaja, o va lăsa nealterată sau o va stinge?

IRINA PETRAȘ

„Lumea nu începe și nu sfârșește cu mine,
dar m-ar putea
traversa cu folos”

1.

Mai întâi, aș observa că toate cuvintele/ conceptele despre care ar fi să discutăm – prietenie, destin, iubire – sunt mari și vagi, fiindcă extrem de diferit definite. Apoi, o prietenie, indiferent între cine și cine se leagă, nu e niciodată „obișnuită” dacă ne referim la o relație adevărată – adică

puternică, profundă, rezistentă la intemperii, critică și ocrotitoare în egală măsură – între doi oameni. Majoritatea locuitorilor planetei au foarte puțini prieteni și multe cunoștințe.

Cu atât mai greu de căzut de acord asupra a ceea ce înseamnă „prietenie literară”. Dacă e vorba de buna relație dintre doi scriitori, despre încrederea reciprocă în gust și selecție, despre schimbul de opinii și sfaturi, despre plăcerea cu care se întâlnesc pentru a vorbi „de-ale noastre”, precum Creangă și Eminescu, prietenia lor e – dacă e! –, înainte de toate, prietenie pur și simplă. Adică o relație întemeiată pe afinități, simpatie, coincidențe de preocupări, priorități, neliniști.

Întâmplarea e cea care face jocurile, fiindcă întâmplător e, până la urmă, și locul nașterii, și timpul căruia îi aparții. Nu-ți alegi nici măcar generația. Din jocul întâmplărilor de toate soiurile, te trezești prins în zumzetul unui spațiu de enunțare și satisfacți câteva, puține, valențe comunicative. Poți acoperi doar un anume număr de relații, poți cunoaște un număr limitat de locuri. Îți construiești propriul cerc de cunoștințe (și, în cazuri fericite, prietenii!) care devine lumea ta. Prin forța lucrurilor, limitată. Oamenii „șes locurile laolaltă prin viermuiala lor” (De Certeau), dar o superviermuială poate sfâșia țesătura. Vezi mult discutata depresie a locuitorilor din mari aglomerări urbane.

Prietenia literară se poate ivi, în mod paradoxal, și unilateral. Vreau să spun că un anume scriitor îmi poate fi, prin ceea ce îmi spune mie scrisul său, un mai bun prieten decât cel în carne și oase pe care îl văd și cu care macin vorbe zi de zi.

Mai cred că scriitorul e o personalitate puternică și ego-centrică, destinată singurătății și singularității, ca orice artist. Dar cred și că există o nevoie de apartenență care se naște din chiar întâlnirea/ potrivirea singurătății tale cu singurătatea altora, asemeni ție. Așa îmi explic și caldă prietenie care mă leagă de oameni pe care nu i-am întâlnit niciodată, dar, fiind ei scriitori, ne știm din cărți, adică ne cunoaștem în modul cel mai adânc în care se pot cunoaște doi oameni. Cărțile sunt toate autobiografii, oricât de ascunse ori pe dos ar fi ele. Mă gândesc la literatură, desigur, și încă la cea care își spune așa în deplină legitimitate.

2.

Iarăși mă încurcă nedefinirea termenilor. Dacă ne gândim la relația mentor-discipol, cu tot mimetismul pe care îl presupune, cu subalternitatea și cu așezatul sânguincios și de bunăvoie în umbra cuiva, nu am avut niciodată o astfel de prietenie. Nu pot avea idoli. Liber-cugetătoare fiind (habar n-am de

ce le sună oamenilor mai bine decât „ateu” și nici de ce leagă ateismul de comunism, automat și cu orice preț...), nu am în desenul perspectivei mele asupra vieții (și morții) nici un sfânt, nici un zeu.

Dar au fost nenumărați oameni care au însemnat ceva pentru mine și pentru drumul meu singuratic prin lume. Care au spus o vorbă bună la un moment dat și au întărit hotărârea mea deja luată. Adică, m-au făcut să mă simt pe drumul cel bun sau pe unul dintre posibilele drumuri bune din labirint. Să vorbesc despre „marcat destinul” e, însă, cam mult. Totul se leagă de tot, dar înțeleg asta ca țesătură întâmplătoare de bobârnace și interacțiuni, fiecare, oricât de mărunț și neluat în seamă, având un rol în mersul meu prin lume. Toate gesturile, mărunte ori mai măricele, au importanță. Lumea mi se pare o țesătură de fire abia băgate în seamă care, la o adică, se dovedesc a fi chiar urzeala, și modelul, și ținta. Uite, am mai scris despre asta, profesorul Mircea Zăciu a fost cel care m-a îndemnat să mă înscriu la doctorat, să public ce scriu, să scot prima carte. Îi sunt recunoscătoare și nu uit încurajările lui. Dar, uneori, mă gândesc dacă n-au avut un rol la fel de însemnat piedicile, obstacolele, fie ele „naturale” ori plantate anume în calea mea de unul sau de altul. Au fost și ele provocări pe dos, mi-au pus în mișcare latențele, m-au înverșunat.

Mai ales importante au fost pentru mine ca experiențe formatoare cărțile. Lor le datorez mult. Și grație lor, singurătatea, ca și muritundinea, îmi intră automat în definiție. În plus, firea îmi e, desigur, „programată”. Eu doar încerc s-o gospodăresc lucid, să-mi împac rădăcinile. Tatăl meu, Ioan-Pavel, cultiva un emoțional sentiment al *urmei*, al operei. Era făptuitorul care a prețuit întotdeauna – cu o bucurie complice, „aparținătoare” – tot ce era făcut de mâna (mintea) omului. Nu accidentele îl atrăgeau, ci numitorul comun al evenimentelor, substanța durabilă și, eventual, pipăibilă. Singuratic – se aprindea numai în discuții serioase, „mondiale” sau, măcar, practice, concrete, nu-i plăceau nicidecum taclalele de pensionare care-și omoară timpul –, avea o generozitate conținută, gândind mereu la comunitate, omenire, specie. Am moștenit de la el plăcerea de a face și încăpățânarea de a mă feri de amăgiri. Mama mea, Ana, avea un simț acut al dramaticului care o făcea deschisă spre toate „romanele individuale” din jur. Intra în vorbă cu oricine și afla în câteva minute toată „povestea” cu amănuntele senzaționale cu tot. Seninătatea funciară îi era sistematic bulversată de apetitul pentru dramă și ruptură; dar tot ea, seninătatea, o ajuta să trăiască din tot sufletul împăcarea, echilibrul. Mi-a împrumutat capacitatea de a mă adapta ușor și plăcerea, un pic perversă, de a paria dezinvolt pe realitatea ficțiunii și pe ficțiunea realității.

Un exacerbat simț al datoriei (care mă incomodează pe mine însămi de o vreme – mi-e tot mai clar că s-ar cuveni să fiu mai zgârcită, mai cumpătată cu timpul meu, cel limitat...) îmi procură bucuria lucrului (bine) împlinit și din risipa căreia mă dedau în slujba celorlalți. E un fel de a fi care împacă (oarecum și cu noduri, firește!) iubirea mea de singurătate cu aplecarea spre treburile comunitare, ca să le zic așa. Îmi pasă mereu de ce face și rotunjește celălalt, mă implic de câte ori îmi e la îndemână în proiectele altora, uneori le și provoc, dar nu las niciodată pe nimeni atât de aproape, încât să-mi tulbure autonomia. Sunt un solitar angajat, aș spune.

Ca muritoare de meserie, știu, la modul cel mai lucid, multe despre zădărnicie. Dar mai știu și că muritorul poate lăsa *urme* ale trecerii sale, cât de cât utile pentru ceilalți atâta vreme cât lumea (lui) nu s-a sfârșit. Lumea nu începe și nu sfârșește cu mine, dar m-ar putea traversa cu folos. Văd relația cu ceilalți ca datorie de a folosi cu chibzuială ce ți se lasă și de a

lăsa la rândul tău ceva celor ce vin după tine. Așa cum se întâmplă în drumurile lungi prin deșerturi și siberii, unde există adăposturi și refugii funcționând după legea asta nescrisă: ai mereu la îndemână lucruri lăsate de cei care au trecut înainte pe acolo – un bulgăre de sare, un pled, un capăt de lumânare – și lași nesmintit și tu ceva pentru cei ce vor veni. Așa mi se pare că lucrează și relațiile literare: ești liber și dator să folosești scrisul celorlalți și îți scrii partitura cu gândul responsabil că vei putea fi la rândul tău util. Întâlnirea în carne și oase cu celălalt e facultativă atâta vreme cât vă gândiți reciproc și vă pasă.

Să mai adaug și că, pentru ardeleanca crescută între sași care sunt, și casa e, neapărat, cetate. Legăturile cu ceilalți, deschiderea spre ei e mereu *alegere*. Te poți dori cu adevărat *aparținător* atunci când ai la îndemână și nu-ți este nicidecum amenințată *individualitatea*. Trebuie să fii foarte adânc *Tu*, în izolarea/ singurătatea ta destinată, ca să poți spune cu toată gravitatea *Noi* și să-i incluzi – mental – pe ceilalți destinului tău...

Mi-a plăcut întotdeauna să citesc în singurătate, înconjurată de o lume atenuată și prietenoasă: pe iarbă, în grădină, sub un soare orbitor strecurat prin țesătura pălăriei de paie, în umbra odăii cu obloanele pe jumătate trase, cu zgomotele obișnuite ale forfotei pașnice a celorlalți aproape. Marile și tăcutele săli de lectură, cu locuri izolate pentru fiecare cititor și foșnet complice de file întoarse, îmi plac la fel de mult. E aceeași *închidere-deschisă* pe care o pot adopta ca descriere succintă a relației mele cu lumea.

3.

Cuvântul „literară” e aici în plus. Prietenia, deși rară, e posibilă între doi oameni, fie ei și scriitori, fie ei de același sex ori de sex diferit.

Însă, ce e aia iubire? Dacă la îndrăgostirea fără frunte te referi, e, cu siguranță o *alterare* a prieteniei. Îndrăgostirea îl exclude pe celălalt. Privirea tulbure a îndrăgostitului nu vede, ci închipuie, doar, stendhalian. Lumea suportă cu voioșie, de câteva secole, manipularea livrescă și se amăgește cu vorbe mari, cu zorzoane și floricele romanțioase. Când iubirile ajung „de poveste” sunt bine înclinate spre patologic. Dacă despre relația sexuală „sportivă” vorbești, în lumea de azi – cel puțin așa se vede în filme și în unele cărți contemporane! –, e posibil să nu afecteze prietenia, să fie considerată un simplu „schimb de servicii”, camaraderesc. Lăsând gluma la o parte, o bună și veche prietenie este deja o formă de iubire, poate chiar celebra iubire platonice. Mai frecventă mi se pare, însă, calea inversă: o iubire scurtă, trecătoare și furtunoasă – ca orice iubire între „îndrăgostiți” care te face să-ți pierzi capul – poate „degenera” într-o bună și senină prietenie, cu mintea regăsită și gata să-l gândească pe celălalt și să-l asume.

Altminteri, *omul e singur* e un adevăr pe care nu-l uit nici o clipă. Nu cred în iubiri până la moarte, în prietenii totale, în dureri sfâșietoare, în fidelitate absolută (nu doar între sexe, ci în general). În nimic *absolut*. Nici măcar în singurătate! Nu-mi plac nici filmele de dragoste, nici romanele roz. Țin și ele de religia amăgirilor și de situarea dincolo de dimensiuni omenești, într-o zonă cețoasă, aburită, mahmură. Minte limpede mi se pare lucrul meu cel mai bun. Și cel mai rău. Nu uit nimic („să-ți amintești e o muncă, nu un lux”, crede Eco), iar în înaintarea spre clipa următoare duc cu mine tot ce s-a întâmplat până acum. *Disciplina finitudinii* mă obligă la drămuț fiecare ceas, dar și la întreținut mintea trează și privirea limpede.

SIMONA POPESCU

„AMOREMOREOREREPROBATURAMICITIE”

„AMOREMOREOREREPROBATURAMICITIE”, ziceam pe vremea când nici nu știam exact ce înseamnă asta. Era mai mult un refren copilăresc, care mă amuza când am început orele de latină, în clasa a opta, parcă.

A more, more, ore, re probatur amicitiae. Adică: prin dragoste, prin morală, prin vorbă, prin faptă se încearcă prietenia. Păi... cam așa!

AMORE

Când ești copil, prietenia e dragoste. Prietenia e... corporală. Stai de mână cu o fetiță sau cu un băiețel ca tine. Vă luați în brațe. Vă țineți strâns. Dacă unul mic plânge, un altul, la fel de mic, vine la el și îl mângâie pe obraz. E intens ce se întâmplă, chiar și atunci când durează puțin. Sunteți mai mulți și cel mai mare are nouă ani. Acum v-ați construit un cort din pături. Stați lipiți unul de altul ca niște pui de animale. În cort e o lumină roșietică (de la pături). E lumina fericii. Mi-o amintesc atât de bine...

Mă uit la copii, în parc, la copiii mici. Cât de ușor se apropie unul de altul cu întrebarea: „Vrei să fim prieteni?” Nimeni nu zice nu. Cei timizi se întorc doar la jucăriile lor sau se duc la mama lor derutați, iar cel care pune întrebarea rămâne deconcertat numai câteva secunde, după care pornește plin de speranță spre viitorul lui prieten. Unul dintre jocurile preferate ale copilăriei era „Încurcatelea”. Te prindeai de mâini cu ceilalți, vă răsuceai corpurile fără să desprindeți mâinile. Venea unul și vă „descurca”. Erați prieteni, încurcați unii cu alții. Râzând în „încurcături”. Așteptând. Să vă descurce cineva – sau, de fapt, dimpotrivă: să nu reușească să vă „descurce” nimeni. Ehei, toată ziua era pentru joacă, pentru ceartă, pentru reâmpăcare, pentru prietenie. Căpetenia noastră, pe atunci, se numea Rozy. Era roșcată, avea codițe împletite și peste cincizeci de ani. Când se supăra nu mai era prietenă cu noi, ba chiar arunca cu pietre, dar a doua zi eram iar împreună. Ne țineam de ea în timp ce își plimba păpușile (copiii) într-un landou de lemn (de lemn!). Ziceau oamenii că Rozy e nebună. Și noi eram ca ea!

Dar numele prieteniei era pe atunci, pentru mine, Dana. Dana, Dănuța, Danieluța, fără de care viața nu avea nici un rost. Bursuc cu pampon, ce era! Îmi plăcea s-o țin de mână. La treisprezece ani încă mai purta codițe cu fundițe. Și era insuportabil de deșteaptă. Poate că de-aia s-a dus spre un liceu care o pregătea pentru medicină. O vreme citea cot la cot cu mine literatură. Scria proză și texte despre ce citea. Apoi și-a dat jos fundițele. Și-a tăiat codițele.

MORE

În adolescență prietenia este o chestiune de morală. De... *maxima moralia*! Nu poți fi prieten cu un ticălos. Nu cu un mincinos. Nu cu un lingău. Nu cu un profitor. Nu cu un oportunist. Nu cu un fricos. Nu cu un căldicel. Nu știam de la alții ce este *maxima moralia*. Era un instinct al purității în relațiile noastre și în raporturile noastre cu lumea în care trăiam, adolescenți. Prietenii mei cei mai buni erau atunci niște băieți, Marius, Caius și Andrei. Scriam toți patru poezii. Ne plăceau cărțile, le alegeam și după autori. Nu dintre căldicei. Între noi funcționa bine un anumit tip de cruzime – a sincerității care ne lega, nu ne dezbină, care ne dezorienta și, în același timp, consolida. În facultate, ca studenți, *minima moralia* a rămas legătura noastră, chiar dacă ne vedeam mai rar. Nici o abatere, nici un compromis. Conceptul de literatură care ne unea avea la bază niște principii morale. Reperele noastre erau, înainte de orice, morale. Nimic de-a face cu moralismul (dimpotrivă!). Nimic din moralitatea pedagogilor, a celor cu „bun simț”, a purtătorilor de „*aurea mediocritas*”. Și cu ochii închiși i-aș fi recunoscut pe prietenii mei după... moralitate!

ORE

În studenție, prietenia a purtat numele de Felicia. Felix. Feli. Fe. Fefe. Fee. Prin vorbă se proba amicitia! Ea vorbea și vorbea și cuvintele ei erau focuri de artificii pentru copiii săraci ai epocii „Coco” în care trăiam. După anii încruntării adolescentine, venise vremea entuziasmului (deși vremurile ne erau mai degradă potrivit). Vorbeam despre câte-n stele și-n lună. Stăteam la câmin, în aceeași cameră. Dar și când m-am mutat, căsătorindu-mă, venea zilnic pe la mine. Se pornea dialogul fără de sfârșit. Cred că am și înregistrat acum vreo douăzeci de ani o conversație de-a noastră. Se amestecau de fiecare dată în vâlătucul sonor cărți, autori, râsete, idei de tot felul, o amplă (auto)ironie, cuvinte și gesturi și mutre, figuri – nesfârșit *happening* de care nu mă săturam niciodată. În anii ăia nenorociți, vorbitul cu Fe era salvator. Lumea cea urâtă din jurul nostru se îndepărta, ca un tren dintr-un film... rusesc! Nu mai era nici frig, nu-mi mai era nici foame, nu-mi trebuia nimic. Îmi ținea loc de orice ascultatul. Chiar mai târziu, după 1990, venea în câte-o vizită de-aia, de-a ei, de câteva ore. Ne ghiceam în cărți. Adică deschideam cărți de (mai ales) poezie și ce zicea acolo urma să fie viața noastră viitoare. Citeam și râdeam. Când nu ne convenea, interpretam, ca să

exorcizăm... Apoi reîncepea ritualul vorbitului despre copilărie și adolescență. Iar și iar. Într-o continuă „diferență și repetiție”, vorba dragului nostru Deleuze. Iar despre Mona și Carmen, despre Corin, despre Ceri și Dodoloi, despre „băieți” (prieteni mei, Marius, Caius și Andrei), despre doamna Lygia și domnul Gellu, despre Sandu și Cristinele și tot așa. Apoi făceam de mâncare împreună, mâncam cu poftă ce ne ieșea. Glumeam în „fefează”, un fel de romfrangleză. Apoi... Apoi o luam de la capăt. Mi-aduc aminte când a trecut o dată pe la mine și eram foarte ocupată. Am făcut de mâncare, am spălat vasele și am răs ascultând-o în timp ce vorbea și fuma ca un șarpe. Aveam de spălat și niște rufe. Era deja seară. N-avea chef să meargă acasă. Într-un fel, la mine era „acasa” ei. Am mers la baie și mi-am văzut de treabă. Și-a luat un scăunel și l-a pus în dreptul ușii. Restul casei era scufundat în întuneric. A întins mâna spre raftul cu cărți de lângă scaun. A nimerit peste *Epopeea lui Ghilgameș*, poemul nostru preferat încă din studenție (despre prietenie, poemul). Mi l-a citit pe tot. Era o situație... Era o imagine... De film! Camera vine spre locul luminos. Și acolo... două femei. Una spălând rufe și cealaltă citindu-i *Cenușăresei* dintr-o carte. Nu una oarecare.

RE

Ai patruzeci de ani și înveți din fapte.

Pe Dana o văd tot mai rar. Ne mai întâlnim doar de dragul fetițelor care am fost. Ce fetițe! Fe îți spune că nu există *Prietenulcelmaibun*, să termin cu acest cult idiot al Prieteniei, că astea-s chestii... moderniste (!?), s-o mai slăbesc! Ea are prieteni mulți și eu sunt unul dintre ei. Punct. Nici „băieți” nu ți-au fost niciodată *prieteniceimaibuni*, îmi spune ea. Totul a fost doar în mintea mea, îmi explică ea. „*It's all in your mind*”, îmi răsună în cap vocea aia copilăroasă dintr-un cântec al celor de la Lady & Bird. Cultul prieteniei o plictisește. E *old fashion*. Eu cred că ea face iar glume de-ale ei, dar iau aminte. O mai slăbesc! Și totuși, când mă gândesc la *prietenie*, la ea îmi fuge gândul.

Suntem în 2005 și le scriu „băieților” un *mail* din mai multe bucăți. Printre altele:

17 ianuarie:

Sal'tare, sal'tare, dragi băieți! [...]

Țin să vă informez că am reactualizat, fără să vă mai întreb, propunerea pe care o făceam Paralelei 45 acum doi ani pentru Jazzonia noastră (era ultima zi de întocmit planul din anul în curs, am aflat în ultimul moment, așa că am retrimis textul de prezentare de acum doi ani). Mă întreb dacă n-am făcut o prostie, în sensul că our book ar trebui, poate, să fie, acum, după doi ani, altceva. M-am uitat peste mesajele mele mai vechi către voi. S-au schimbat atâtea!

7 februarie:

Dragă băieți,

Citeam eu frumușel azi dă dimineață cum se despărțea Marcel Reich-Ranicki de-un friend de-al lui, unul cu care se conversau aproape zilnic la telefon, uneori cu orele. Și zicea omu': „Se-nțelege că în decursul prieteniei noastre de trei decenii au existat și momente de criză. Dar niciodată n-am uitat nici unul din noi ce ne lega. Au fost perioade când discuțiile telefonice cu Walter Jens au însemnat puncte culminante ale vieții mele. Când în toamna lui 1990 relația dintre noi a fost grav zdruncinată și amenințată, Jens mi-a scris: «Gândește-te la dedicația pe care ți-am mai scris-o, mai citește o dată alocuțiunea rostită de mine în onoarea ta – numai asta contează...». Dedicația la care se referea suna astfel: «Pentru Marcel, cu o prietenie ce nu poate fi distrusă, fie furtuna cât de rea. Walter.» Dar s-a înșelat, s-a înșelat temeinic. Prietenia noastră s-a dovedit că poate fi distrusă, iar cei care au contribuit la această distrugere n-au decât să-și cerceteze conștiința [...] E interesant cum, până apucăm să scoatem noi cartea, se tot schimbă chestiile vertiginos. Cartea era în mintea noastră (dar poate numai a mea) o carte despre prietenie. Cum o mai vedeți voi în noua conjunctură? [...] Cum poți tu să crezi că vreunul dintre gesturile vreunuia dintre adulții care am devenit noi ar putea întina memoria adolescenței noastre? Pe adolescenții ăia nu-i atinge, acolo, în trecutul în care continuă să existe și să trăiască (pentru că amintirea, în mintea mea, e o formă de viață!), nimic din comandamentele adultmetamorfozaților! [...] Sâmbătă vreau să mă uit la un film cu mafioți. Film, sper, cathhhharctic (eliberator). Și-ăia, mafioții, prieteni-prieteni, da' se-omoară pe la spate, dacă așa e mișcarea, dacă se schimbă Enteresul. Măi, eu, sincer, credeam că numa-n filme, la mafioți, și la unii țărani de la emisiunile de gang de la tv mai poate fi vorba de „subtilități” de-astea... dă minimămoralie. Da' ce „cul” (cool) e totul în CUL-tură! [...] Adaug doar o vorbă a lui

Brecht din Omul bun din Săciuan (pardon de trimitere culturală!): „Privim consternați cum cortina a fost trasă, iar întrebările au rămas fără răspuns”. Măi băieți, oare prietenia noastră nu e decât o prietenie literară, ori una care ține strict de trecut? Lămurii-mă și pe mine, că eu, uneori, înțeleg mai greu. Aș vrea să vă mai spun ce se vede pe ecranul, stins, al celuilalt computer (pe care i l-a adus Moș Crăciun Dandei, pentru jocuri): o perucă strălucitoare din şuvițe colorate de staniol (cumpărată de la Circ), sub perucă niște ochelari înconjuțați de-o față. Tristă, tristă... de speriat, fața. C'est moi, care vă îmbrățișează și care nu mai înțelege nimic. Simona.

În 2005, anul în care venise rândul lui RE să „probatur amicitiae”, s-a nimerit să mă trezesc înconjuțată de niște prieteni... noi. Erau cu aproape douăzeci de ani mai tineri decât mine și începuserăm să scriem o carte, un roman. O prietenie nesperată, căci eu credeam cu consecvență, ca pe vremea când scriam un poem, *Xilofonul*, că altă vârstă înseamnă altă specie. Ei bine, nu! (sau dacă da, e posibilă prietenia și între specii diferite...). Ei reînviau în mine iluzia prieteniei, iar cartea noastră, *Rubik*, pentru mine cel puțin, avea să fie una despre prietenie. Nu despre prietenia aia neștrămutată în care credeam eu cândva și de care încercase să mă lecuiască Fe, ci despre prietenie ca „stare PI” (ca devenire – în orice direcție ar lua-o ea).

Am întrebat-o ieri pe fetița mea, Danda (care are nouă ani), ce înțelege ea prin prietenie. „Cineva cu care împarți veselia”, mi-a răspuns ea. Păi și când celălalt e trist?, am întrebat-o eu. „Păi tocmai asta e. Când prietenul tău e trist, tu trebuie să faci ceva vesel, ca el să uite de tristețea lui”. Ce nietschean era copilul... Lui Nietzsche nu-i dădusem dreptate când citisem că „împărțășirea bucuriilor, nu a suferințelor, creează prietenul”. Copilul m-a făcut să înțeleg „sensul”, care se leagă acum în mintea mea de o întâmplare de acum câțiva ani. Eram într-un grup de scriitori, debutanți, aspiranți. Am fost foarte veselă atunci, m-am simțit foarte bine, i-am făcut pe oameni să râdă, îmi plăcea la nebunie să-i văd așa, veseli. Ei erau puțin intimidăți și plăcerea mea cea mare a fost să-i fac să se simtă ca și cum mi-ar fi fost prieteni (în mintea mea asta era posibil, sunt o persoană sociabilă, prietenoasă). „Tu nu ești cea care am crezut că ești”, mi-a zis unul după aceea. „Am crezut că ești o persoană gravă, profundă”. De-atunci mi-am propus să nu fiu „neserioasă” cu oricine. Să nu fiu veselă în prezența oricui. Nu cu proștii. Poate că asta e una din definițiile prietenului: cel cu care poți râde fericit. Nu poți să râzi cu oricine. Nu poți fi fericit cu oricine...

Cel mai frumos a exprimat prietenia în literatură Mateiu Caragiale. Pe scurt. El îi spune prietenului „un alt eu-însumi”. Așa îl vede naratorul *Craitor* pe Pantazi. E cea mai frumoasă și mai scurtă definiție. Un alt-eu-însumi. Eu însămi sunt, vorba lui G.N., identică și felurită. Îmi plac prietenii mei, felurii...

Prieteni – poate e bine să precizez – sunt de mai multe feluri. O prietenie intensă de câteva minute înseamnă mult pentru mine. Mi se par emoționante toate prietenii de o săptămână, de câteva zile. Alea din tabere, de demult. Când ne despărțeam cu lacrimi în ochi, că știam că e pentru totdeauna! Alea de la festivalurile de poezie. Știi că șansele să te vezi cu celălalt sunt așa de puține. Aproape nule. Schimbați, eventual, adrese, dar tu știi că asta nu înseamnă nimic, după cum știi că faptul că nu o să păstrați legătura nu afectează cu nimic minunea prieteniei intense pe care doar doi străini o pot trăi cu adevărat, pentru scurt timp. Sunt astfel de prietenii care vor străluci în inima mea mereu. Prietenia Barbarei, cu care mă rătăceam pe drumurile slovene. Ne știam de câteva minute, ne rătăceam, se lăsa noaptea și noi râdeam, vorbeam de-ale noastre, ne știam de-o viață, parcă. Vorbeam aceeași limbă – străină. Sau prietenia aia de câteva secunde în care Andrzej ține mâna pe umărul meu. E o mână grea și plină de încredere. Prietenia aia cu Peter, hălăduind amândoi prin bazarul labirintic din Belgrad, vizitând la fiecare jumătate de oră un covor magic și găurit pe care nu-l cumpărate până la urmă (ce păcat!). Prietenia aia pentru C., care și-a pierdut fetița acum câțiva ani. Îmbrățișarea cu această femeie necunoscută, atât de frumoasă și de-o tristețe pe care nu o întâlnești decât în unele picturi – tristețe statică, eternă. Prietenia Ionucăi, pe care o îmbrățișez în momentul în care o văd. Ea e o cititoare de-a mea. O

ANCHETA ACOLADA

De amicitia (III)

1. O prietenie literară implică și altceva, înseamnă mai mult sau mai puțin decât o prietenie obișnuită? Ce considerați determinant în încheierea și în susținerea ei: apartenența la o generație, crezul literar, conștiința valorii celui alt, alte afinități, întâmplarea?

2. Ați avut / aveți o prietenie care să vă marcheze destinul literar (sau destinul, pur și simplu)? Evocați-o detaliat. Ați trădat sau v-ați simțit vreodată trădat de un asemenea prieten?

3. Este posibilă o prietenie pur literară între un bărbat și o femeie? Credeți că eventuala ei „degenerare” în iubire (care ar putea angrena și persoane de același sex) o va avantaja, o va lăsa nealterată sau o va stinge?

LIVIU IOAN STOICIU

„Mai degrabă cred în complicități”

1. A fi sau a nu fi compatibil cu cineva, la atât se reduce prietenia. E o chestiune de selecție naturală, conștientă sau inconștientă. Plus stima reciprocă, încrederea, devotamentul, atitudinea binevoitoare. În plan literar, prietenii sau adversitățile au același regim: reușesc să înlăture indiferența colegială, ignorarea reciprocă. Mai degrabă cred în complicități, decât în prietenii sau adversități – fiecare trebuie luat așa cum e, împărțându-se sau neîmpărțindu-se aceleași opțiuni (fie politice, fie literare), la un pahar, la o manifestare publică, într-o recenzie la o carte. Ești prieten cu cel care-ți cântă în strună, bineînțeles, îți laudă scrisul și-ți dă eventual un premiu, strategic. Îți manifestezi antipatia pentru cel ce are o normă de receptare abuzivă față de tine și e la un nivel de imoralitate publică flagrant inacceptabil. Fiind o fire singuratică, independentă, eu detest spiritul de gașcă, motiv să fiu marginalizat „social”.

2.

Primirea critică poate fi o dovadă de prietenie care să-ți marcheze destinul literar, la debutul editorial? În orice caz, datorită ei mi s-a schimbat destinul (în totalitatea cazurilor, necunoscând personal criticii). Ce fel de prietenie e asta, a „conștiinței valorii celui alt”? E măgulitor să pui așa problema. Eu n-am putut decât să le port recunoștința acestor critici, dar ei nu mi-au devenit niciodată „prieteni” (vezi P.S.-ul de mai jos, legat de un asemenea critic literar favorabil mie, semnificativ în sine). Mă și sperii de acest cuvânt: prieten... De-a lungul vieții am avut parte de prieteni care s-au dovedit a fi doar dușmani ascunși. Trădările neasumate au fost regula în prietenia literară în care „mi-am pus sufletul la bătaie” și pe care am pus bază un timp (până am descoperit adevărata ei față). Nu poți să vorbești de prieteni atunci când ei nu te susțin public în demersurile tale, când nu se solidarizează sincer cu tine la o adică, la greu.

3.

Fac parte dintre cei care și-au trăit viața literară alături de o scriitoare, Doina Popa, soție (sunt destule perechi de scriitori în literatura română, unele armonioase). Fără doar și poate prietenia literară cu soția mi-a fost și casă și masă, și purgatoriu, ea m-a scos la liman când eram terminat psihic. Poate ea mi-a fost de ajuns, să nu mai caut în altă parte o prietenie literară, să devin intransigent cu mine însumi.

P.S. O dovadă de prietenie literară se va consuma, la Tribunal, din 29 septembrie 2008, fiind dat în judecată de președintele Uniunii Scriitorilor – care cere în mod expres să mi se suspende prin justiție semnătura „de la data... la data”, deoarece „calomniez” (adică public opinii critice oneste, incomode)!

București, 11 septembrie 2008

LUCIAN VASILIU

„Cea mai bună prietenie am avut-o cu tatăl meu”

1. Arta este dincolo de obișnuit. Astfel și o prietenie literară înseamnă mai mult decât una obișnuită. Așa da ca pildă mitologica frățietate dintre Ion Creangă și Mihai Eminescu.

O prietenie literară (culturală, artistică) poate antrena chiar un grup. A se vedea mișcarea „Sturm und Drang” din Germania sau „Junimea” în perioada ei ieșeană, mai ales.

Despre prietenie / amicitie au fost scrise tractate. Subiectul este divers, complex, nepuizabil.

2.

Cea mai bună prietenie am avut-o cu tatăl meu. Până la 17 ani, fizic vorbind, când l-am pierdut. Trecut-au anii și toate prietenii ulterioare s-au dezvoltat pe fondul absenței tatălui meu, Ștefan Vasiliu, preot de țară, absolvent al Facultății de Teologie din Cernăuții interbelici (licență în anul 1939).

Cu cât am crescut, cu atât m-am apropiat mai mult de imaginea tatălui. E ceva bolnăvicios, poate, în astă poveste... M-am atașat de suferința lui postbelică, de intelectual anchetat, umilit, marginalizat, în încercarea de a-și păstra verticalitatea.

Păstrând proporțiile, prin el am constatat, în timp, ce s-a întâmplat cu neamul nostru după al doilea război. Eram trei copii de crescut. Dintr-o altă căsătorie (interbelică) tata avea grijă de încă trei.

Toate umilințele îndurate până la moartea lui (după Tezele din vara anului 1971) ne-au marcat copilăria, adolescența, viața. Pe mine în mod special. Plecarea lui la Domnul a generat preocupările mele pentru literatură, pentru lectură asiduă, pentru reflecție. Eram un june șturlubatic, deseori nesăbuit, rebel. Moartea tatălui m-a izolat de lume vreo doi-trei ani. M-am dedicat lecturilor. Crescusem într-o casă parohială cu lut pe jos, dar cu o bibliotecă substanțială. Parte a fost devastată după instalarea puterii de după al doilea război. Parte a fost salvată de rude, în special în casa unui văr al tatei. În vremea când eram biet și pauper student-școlar în Iași, am fost nevoit a vinde la anticariat multe dintre cărțile deosebite păstrate de la tata. Toate acestea pentru a-mi cumpăra o cartelă la cantină, de pildă...

Prietenii care s-au adăugat în timp, mai în vârstă sau mai tineri decât mine, aveau câte ceva în comun cu tatăl meu. Suferința, riscul, demnitatea (precum în cazul poezilor Ana Blandiana, Mihai Ursachi, Cezar Ivănescu, Ioanid Romanescu, Cassian Maria Spiridon).

Pe de altă parte, tatăl meu m-a crescut în cultul prieteniei, în spirit ecumenic. Chiar dacă „trădat” deseori, am găsit puterea de a continua.

Trădările altora m-au întărit. Am încercat să înțeleg. Să mă înțeleg. Nu am fost ușă de biserică. Am avut ezitări. Am îndoeli. Uneori șovăiesc... Dar am încercat și încerc să păstrez verticalitatea, în amintirea tatălui meu și de dragul copiilor mei, Luiza și Cezar.

LUCARNĂ

Max Jacob

Crăciunul

(în transpunerea lui
Șerban Foarță)

Vin de departe, osteniți, o jună
cu sarcină cam într-a noua lună,
călare pe un blând asin, cu cruce
pe greabănul lui sur, pe care-l duce,
de hățuri, un bărbat cu barbă.

Ea e o tânără din lumea bună,
în vreme ce bărbatul ei cu barbă
e lucrător cu brațele: el îi
simplu dulgher, – nu fără, însă, căpătâi.

Calea deschisă li-i de îngeri, ce întreabă,
din om în om, de un sălaş... Li se răspunde
cu „Domnilor, vedeți-vă de treabă!”
Iar ei constată că de unde
nu e, nici Dumnezeu nu cere.

– Dacă e scris ca nașterea să aibă
loc într-un grajd ca ăsta, cu plăcere;
le-aștern un braț de paie și-amândoi
au un' să doarmă, printre miei și boi.
Trimit și după moașă?

– Ce te bagi?

O să-l moșească Sfântul Duh, printr-o minune!
Fă rost de trei odăi, că Regii-Magi
fi-vor curând aici; și pune
să li se dea, pentru păstori, la butii cep;
și-aduceți vâsc, până nu-ncep
durerile, și cimișir, – că e de bun
augur!

Aceasta-i seara de Crăciun.

Și, peste toate, mă pot considera un om fericit. Am peste tot prieteni, curați, decenti, dezinteresați. De la Matei Vișniec (Paris) la Valeriu Matei (Chișinău), de la Emil Hurezeanu la Emil Brumar și Emilian Galaicu-Păun, de la costobocul George Vulturescu și George Calcan din Tg. Neamț la stelarul Adrian Popescu, de la Gellu Dorian la preotul Ioan Pinte... Aș supăra dacă nu aș aminti, precum Vasile Alecsandri, pe unul dintre prietenii țigani din copilăria mea bărlădeană, pe Vasilică. Pe profesorul meu de română, Mihai Daraban. Pe cel mai bun prieten din liceu, Costel Postolachi. Pe cel mai bun camarad din armata de un an și patru luni, Vasile Cojocea (companion de munci agricole în Insula Mare a Brăilei, circa trei luni de toamnă spre iarnă), pe George Bădărău, profesorul, scriitorul, martorul atâtor întâmplări din junețea mea... Nu-l uit pe regretatul naș, Constantin-Liviu Rusu, director adjunct al Muzeului Literaturii Române din Iași, muzeograf excepțional, în vremuri tulburi și romantice... Și câți alți dispăruți. De la biblicul Iov la socrul meu...

3.

Începeam cu legendara prietenie Eminescu – Ion Creangă. Aș adăuga acum numele Veronica Micle. Literatura este și mitologie... Să mai amintim, în spațiul românesc, triumghiul Anghel – Iosif – Natalia Negru. Sau, mai aproape de noi, pe Otilia Cazimir și G. Topîrceanu. Și, peste toate frugalele, grăbitele, epidermicele mele adnotări, aș spune că prietenia mea cu soția Iolanda (25 de ani de la căsătorie, în această toamnă) e un semn că Dumnezeu iubește... prietenii, consecvența, dialogul.

Iași, 7 octombrie 2008

Anchetă realizată de
Dora PAVEL